

Σημειώσεις #2

ΓΛΩ 396 Φωνητική - Φωνολογία

ΧΕΙΜΕΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ 2009
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ - ΑΠΘ

ΔΙΔΑΣΚΟΥΣΑ: ΑΝΘΗ ΡΕΒΥΘΙΑΔΟΥ

Οργάνωση του μαθήματος

1. Τρόπος άρθρωσης

2. Σύμφωνα

2.1. Τόπος άρθρωσης

2.2. Διακριτικά χαρακτηριστικά

- Ασκήσεις Εμπέδωσης
- Ύλη Μελέτης

Την επόμενη εβδομάδα:

- ☞ 1. Φωνήεντα, 2. Φυσικές τάξεις, 3. Ασκήσεις

Τρόπος άρθρωσης

1| *στιγμαίοι* (stops)

ΦΑΣΗ #1: Φραγή/κλείσιμο. Οι αρθρωτές έρχονται σε επαφή και η δίοδος του αέρα μπλοκάρεται/εμποδίζεται (για περίπου 40-150ms). Μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα, συσσωρεύονται μόρια αέρα και, κατά συνέπεια, αυξάνεται η πίεση του αέρα πίσω από τους αρθρωτές. Η φάση της φραγής ακουστικά αντιστοιχεί με σιωπή εάν ο φθόγγος είναι άηχος· εάν είναι ηχηρός, ακούγεται μόνο ο βόμβος της ταλάντευσης των φ.χ.

ΦΑΣΗ#2: Απελευθέρωση/άνοιγμα. Οι αρθρωτές απομακρύνονται ο ένας από τον άλλον. Η αποδέσμευσή τους συνοδεύεται από ραγδιαία διέξοδο του συμπιεσμένου αέρα, η οποία δίνει στο φθόγγο το χαρακτηριστικό κρότο (μοιάζει με τον ήχο 'φελλού' όταν ανοίγουμε ένα μπουκάλι σαμπάνιας).

- ΣΤΟΜΑΤΙΚΟΙ (plosives/oral stops): [p, b, t, d, k, g,...]. Η υπερώα ανυψώνεται και ο αέρας διαφεύγει από το στόμα.

‡ Σημ: Όταν αναφερόμαστε στην άρθρωση των γλ. φθόγγων τους εσωκλείουμε σε [...].

- ΕΡΡΙΝΟΙ (nasal stops): [ɲ, m, ŋ, ɲ, ŋ]. Στους έρρινους φθόγγους η υπερώα χαμηλώνει κλείνοντας με αυτόν τον τρόπο την είσοδο προς τη στοματική κοιλότητα και ο αέρας κατευθύνεται στη ρινική κοιλότητα. Αυτό σημαίνει ότι, κατά την παραγωγή των έρρινων φθόγγων, δεν κλιμακώνεται η πίεση του αέρα πίσω από τους αρθρωτές και, γι' αυτό το λόγο, δεν ακολουθεί 'έκρηξη' κατά τη φάση#2 (απελευθέρωση). Οι έρρινοι φθόγγοι είναι τα μόνο σύμφωνα (μαζί με τα υγρά, [l, r]) που συχνά σε διάφορες γλώσσες κατέχουν θέση πυρήνα συλλαβής.

2) *εξακολουθητικοί/τριβόμενοι (fricatives)*

Οι αρθρωτές προσεγγίζουν ο ένας τον άλλον χωρίς όμως να έρθουν σε πλήρη επαφή. Υπάρχει πάντοτε ένα μικρό κανάλι διεξόδου που διασφαλίζει τη διαφυγή του αέρα. Επειδή το κανάλι διεξόδου είναι αρκετά στενό, ο αέρας αρχίζει να στροβιλίζεται κατά την έξοδό του και να γίνεται ταραχώδης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι φθόγγοι αυτοί να εκλαμβάνονται ακουστικά ως ήχοι τριβής (*friction*).

- [f, v, θ, ð, s, z, ʃ, ʒ, ...]

3| *προστριβόμενοι* (affricates)

Οι φθόγγοι αυτοί παράγονται από ένα συνδυασμό κλειστού και τριβόμενου τρόπου άρθρωσης.

- [ts, dz, tʃ, dʒ] Η ανάλυσή τους αποτελεί πρόβλημα για τους φωνολόγους, διότι δεν είναι σαφές εάν σε όλες τις γλώσσες προφέρονται ως ένας φθόγγος με σύνθετη άρθρωση ή αν συμπεφέρονται ως συνδυασμός φθόγγων.

4| *προσεγγιστικοί* (approximants)

Οι αρθρωτές είναι αρκετά απομακρυσμένοι ο ένας από τον άλλον και το κανάλι διεξόδου του αέρα δεν είναι τόσο στενό όσο στους εξακολουθητικούς φθόγγους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ο αέρας να μη γίνεται ταραχώδης.

- [l, ʎ, w, j, ɹ, ...] Οι προσεγγιστικοί φθόγγοι μπορεί να είναι *κεντρικοί*, π.χ. [ɹ] ή *πλευρικοί*, π.χ. [ʎ, l]. Στη δεύτερη περίπτωση ο αέρας διαφεύγει από τα πλάγια. Οι φθόγγοι [w, j] λέγονται και *ημίφωνοι*.

5| *φωνήεντα* (vowels/resonants).

Οι αρθρωτές είναι πολύ απομακρυνσμένοι και ο αέρας μπορεί να διαφύγει χωρίς κανένα εμπόδιο.

6| *παλλόμενοι* (trills/rolls)

Ο ενεργητικός αρθρωτής (π.χ. χείλη, γλώσσα, σταφυλή) αγγίζει τον παθητικό (π.χ. χείλη, φατνία) με μια σειρά επαναληπτικών κινήσεων, [r, ʀ, β]. Ο αρθρωτής τίθεται σε επαναληπτική κίνηση από τον εξερχόμενο αέρα.

Εάν ο ενεργητικός αρθρωτής κάνει μόνο μία ακαριαία επαφή με τον παθητικό αρθρωτή, τότε ο φθόγγος ονομάζεται *μονοπαλλόμενος* (tap/flap), [ɾ]

❶ **Σημαντικό να θυμάστε:** Κατά την παραγωγή των στιγμαίων και τριβόμενων φθόγγων η στένωση που δημιουργείται από τους αρθρωτές 'ακυρώνει' κατά κάποιο τρόπο την ηχηρότητα. Ειδικότερα, η στένωση αυξάνει την πίεση του αέρα μέσα στο στόμα. Μόρια του αέρα, δηλαδή, συσσωρεύονται πίσω από τους αρθρωτές γιατί δεν μπορούν να αποδράσουν προς τα έξω. Μην έχοντας άλλη διέξοδο, μερικά από αυτά τα μόρια επιστρέφουν πίσω στη γλωττίδα διακόπτοντας ή ακυρώνοντας (εν μέρει) την ταλάντευση των φ.χ.

Με άλλα λόγια, το χαρακτηριστικό της ηχηρότητας δεν είναι συμβατό με αρθρωτικές κινήσεις που δημιουργούν στενώσεις/φραγμούς. Ηχηροί στιγμαίοι και εξακολουθητικοί φθόγγοι, όπως, για παράδειγμα, [b, d, γ, ð], προϋποθέτουν συχνά την καταβολή μεγαλύτερης ενέργειας από την πλευρά των ομιλητών σε σχέση με τους φυσικά ηχηρούς φθόγγους, όπως είναι, για παράδειγμα, οι [a, l, r, n, m, ...].

Κάθε φθόγγος αποτελείται από μια δεσμίδα διαφοροποιητικών/διακριτικών χαρακτηριστικών (distinctive features). Κάθε δ.χ. αντιστοιχεί σε ένα φυσικό (αρθρωτικό ή ακουστικό) χαρακτηριστικό του φθόγγου και μπορεί να πάρει μία από τις ακόλουθες δύο τιμές (δυναδική αξία): [+] ή [-]. Το [+] δηλώνει ότι ο φθόγγος έχει το δ.χ. ενώ το [-] δηλώνει ότι δεν το έχει.

Π.χ.

- [+ηχηρό] δηλώνει ότι φθόγγος παράγεται με ταλάντευση των φ.χ.
- [-υψηλό] δηλώνει ότι η άρθρωση του φθόγγου δεν προϋποθέτει ανύψωση της γλώσσας.
- [+αντηχ] δηλώνει ότι ο φθόγγος είναι φυσικά ηχηρός.

Τόπος άρθρωσης & δ.χ.

ΧΕΙΛΙΚΑ [χειλ]

* Σημ: Τα δ.χ. που δηλώνουν τόπο άρθρωσης είναι μονοσθενή, δεν έχουν, δηλαδή θετικές και αρνητικές τιμές: [χειλ]. Οι φωνολόγοι προτιμούν μονοσθενή δ.χ. σε αυτήν την περίπτωση γιατί η αρνητική τιμή, π.χ. [-χειλ] δεν προσφέρει καμία πληροφορία ως προς την ταυτότητα του φθόγγου.

(1)

σύμβολο	p διχειλικό	b διχειλικό	f χειλοδοντικό	v χειλοδοντικό	m διχειλικό	ɱ χειλοδοντικό
C ή V	[+συμφ]	[+συμφ]	[+συμφ]	[+συμφ]	[+συμφ]	[+συμφ]
τόπος	[χειλ]	[χειλ]	[χειλ]	[χειλ]	[χειλ]	[χειλ]
φ.χ.	[-πχηρ]	[+πχηρ]	[-πχηρ]	[+πχηρ]	[+πχηρ]	[+πχηρ]
τρόπος	[-εξακ]	[-εξακ]	[+εξακ]	[+εξακ]	[-εξακ]	[-εξακ]
υπερώα Π/Κ	[-ερρ]	[-ερρ]	[-ερρ]	[-ερρ]	[+ερρ]	[+ερρ]

ΚΟΡΩΝΙΔΙΚΑ [κορ]

⊕ (2)

σύμβολο	θ	δ
	μεσοδοντικό	μεσοδοντικό
C ή V	[+συμφ]	[+συμφ]
τόπος	[κορων]	[κορων]
ακριβής τόπος	[+μπρο]	[+μπρο]
φ.χ.	[-ηχηρ]	[+ηχηρ]
τρόπος	[+εξακ]	[+εξακ]
υπερώα Π/Κ	[-ερρ]	[-ερρ]
επιφάνεια & θέση γλώσσας	[+καταν] [-πλευρ]	[+καταν] [-πλευρ]

(3)

σύμβολο	<u>t</u>	<u>d</u>	<u>n</u>	<u>l</u>
	οδοντικό	οδοντικό	οδοντικό	οδοντικό
C ή V	[+συμφ]	[+συμφ]	[+συμφ]	[+συμφ]
τόπος	[κορων]	[κορων]	[κορων]	[κορων]
ακριβής τόπος	[+μπρο]	[+μπρο]	[+μπρο]	[+μπρο]
φ.χ.	[-ηχηρ]	[+ηχηρ]	[+ηχηρ]	[+ηχηρ]
τρόπος	[-εξακ]	[-εξακ]	[-εξακ]	[+/-εξακ]
υπερώα Π/Κ	[-ερρ]	[-ερρ]	[+ερρ]	[-ερρ]
επιφάνεια & θέση γλώσσας	[+καταν] [-πλευρ]	[+καταν] [-πλευρ]	[+καταν] [-πλευρ]	[+καταν] [+πλευρ]

(4)

σύμβολο	t	d	n	l
	φατνιακό	φατνιακό	φατνιακό	φατνιακό
C ή V	[+συμφ]	[+συμφ]	[+συμφ]	[+συμφ]
τόπος	[κορων]	[κορων]	[κορων]	[κορων]
ακριβής τόπος	[+μπρο]	[+μπρο]	[+μπρο]	[+μπρο]
φ.χ.	[-ηχηρ]	[+ηχηρ]	[+ηχηρ]	[+ηχηρ]
τρόπος	[-εξακ]	[-εξακ]	[-εξακ]	[+/-εξακ]
υπερώα Π/Κ	[-ερρ]	[-ερρ]	[+ερρ]	[-ερρ]
επιφάνεια & θέση γλώσσας	[-καταν] [-πλευρ]	[-καταν] [-πλευρ]	[-καταν] [-πλευρ]	[-καταν] [+πλευρ]

☐ (5)

σύμβολο	s φατνιακό	z φατνιακό	r φατνιακό	ts φατνιακό	dz φατνιακό
C ή V	[+συμφ]	[+συμφ]	[+συμφ]	[+συμφ]	[+συμφ]
τόπος	[κορων]	[κορων]	[κορων]	[κορων]	[κορων]
ακριβής τόπος	[+μπρο]	[+μπρο]	[+μπρο]	[+μπρο]	[+μπρο]
φ.χ.	[-ηχηρ]	[+ηχηρ]	[+ηχηρ]	[-ηχηρ]	[+ηχηρ]
τρόπος	[+εξακ]	[+εξακ]	[-εξακ]	[-εξακ]	[-εξακ]
υπερώα Π/Κ	[-ερρ]	[-ερρ]	[-ερρ]	[-ερρ]	[-ερρ]
επιφάνεια & θέση γλώσσας	[-καταν] [-πλευρ]	[-καταν] [-πλευρ]	[-καταν] [-πλευρ]	[-καταν] [-πλευρ]	[-καταν] [-πλευρ]

☐

*** Άσκηση εμπέδωσης #1:** Πώς θα προφέρονταν οι παρακάτω λέξεις από (α) ένα άτομο που πάσχει από παράλυση της υπερώας (δηλ. η υπερώα δεν κατεβαίνει προς τα κάτω); (β) ένα άτομο που πάσχει από cleft palate (λυκόστομα);

* Σημ: Cleft palate: το πίσω μέρος του ουρανίσκου, γνωστό ως μαλακή υπερώα, δεν ενώνεται με το μπροστινό μέρος του ουρανίσκου. Αυτό συχνά προκαλεί πρόβλημα στην άρθρωση των ήχων που απαιτούν αύξηση της πίεσης του αέρα μέσα στη στοματική κοιλότητα (π.χ. στιγμαίους φθόγγους). Αποτέλεσμα αυτής της νευρομυϊκής ανεπάρκειας είναι η παραγωγή ήχων με έντονο το στοιχείο της ρινικότητας.

μπάνιο, εννέα, μπανάνα, μαγκούρα, Ντίνος, άμα,
μπαίνο, μπάμια, αμπάριζα, συμπόνια

* Άσκηση εμπέδωσης #2: Γλωσσική κατάρκτηση

Στην αριστερή στήλη παρατίθενται λέξεις της Αγγλικής και στη δεξιά δίνεται η προφορά τους από νεαρούς ομιλητές της γλώσσας. Εντόπισε και εξήγησε τις διαφορές στην προφορά των C-φθόγγων από τους ενήλικες και τα παιδιά (χρησιμοποίησε δ.χ.):

	<u>ενήλικας</u>	<u>παιδί</u>		<u>ενήλικας</u>	<u>παιδί</u>
α	fork	rok	ε	big	bik
β	these	dis	ζ	seven	deben
γ	pedal	bedu	η	tooth	duf
δ	duck	gak	θ	doggies	gogi

Δεδομένα παιδικού λόγου (Tzakosta 2004:114)

α.	/alogaí/	[káci]	Bebis M (1;10.18)
β.	/skarfalóno/	[xafalóno] [kafalóno]	Bebis M (2;5.7)
γ.	/musici/	[bucici]	Konstandinos (2;01)

Ύλη μελέτης

- Σημειώσεις
- Nespor, σελ. 17-73.